

Sobiesław Szybkowski
(Gdańsk)

Dwa niedrukowane dokumenty byszewskie (koronowskie) z XIV w.

Key words: medieval Cuiavia, Cistercian Order, medieval polish nobility

Kujawy i ziemia dobrzyńska jako dzielnice średniowiecznego Królestwa Polskiego do chwili obecnej nie doczekały się nowoczesnego dyplomatariusza. Z zapowiadanego już kilkadziesiąt lat temu *Kodeksu dyplomatycznego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*¹ światła dziennego dotąd nie ujrzał nawet pierwszy tom. Badaczom przychodzi zatem korzystać ze starych i niepełnych pod względem wykorzystania podstawy źródłowej publikacji wydanych przez Leona Rzyszczyńskiego i Antoniego Muczkowskiego² oraz Bolesława Ulanowskiego³. Nadto dokumenty kujawskie są rozproszone w wielu innych wydawnictwach źródłowych⁴. Tymczasem zachowane zbiory archiwalne, nawet jeśli weźmiemy pod uwagę wyłącznie oryginalne dokumenty dotyczące bezpośrednio Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, wydają się dość obfite. Oferują przy tym nie tylko dotąd nieopublikowane dokumenty piętnastowieczne, ale także czternastowieczne. Wydaje się zatem zasadne ich publikowanie osobno, zwłaszcza starszych źródeł wspomnianego wyżej typu.

Szczególnie zasobny w nieopublikowane dokumenty czternastowieczne jest przechowywany w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy

¹ Zob. J. Bieniak, *Prace nad Kodeksem dyplomatycznym Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w Toruniu*, ZH 1975, t. XL, z. 1, s. 179.

² KDP, t. II/2.

³ DKM.

⁴ Przykładowo: CDMG; KDW; P; PrUB.

zespół archiwalny dawnego klasztoru cystersów w Koronowie (Byszewie)⁵. Dwa spośród nich zamieszczamy w niniejszym tekście.

Pierwszym z nich jest dokument, który wystawił 25 listopada 1358 r. „kasztelan w Bydgoszczy” Mściwoj („Mysciwiusz”)⁶. Urzędnik ów poświadczyl w nim ugodę zawartą przez opata byszewskiego (koronowskiego) Jana II (sprawował tę funkcję w latach 1352–1354) i sołtysa należącej do tamtejszych cystersów wsi Włóki Stefana z Wojciechą, wdową po poprzednim sołtysie Mikołaju oraz jej dziećmi Janem i Anną⁷. Na jej mocy wdowa wraz z dziećmi za 7 grzywien zrezygnowała z wszelkich pretensji do włóckiego sołectwa. Wprawdzie Ryszard Kozłowski uważał, że chodziło tu o zwykłą sprzedaż sołectwa⁸, jednak bardziej prawdopodobne jest inne rozwiązanie tego problemu. Za kluczowe należy uznać znajdujące się w dokumencie stwierdzenie, że wdowa wraz z dziećmi zrzekła się go za wspomnianą wyżej sumę na podstawie „amicabilis compositionis”, którą zawarła z opatem i obecnym sołtysem. Wydaje się zatem, że wobec śmierci poprzedniego sołtysa i niepełnoletności jego spadkobierców Jan II, jako właściciel Włók, najpierw wyznaczył nowego sołtysa, a następnie wymusił na spadkobiercach pozbycie się ich dziedzicznej własności. Opatowi nie należy się przy tym dziwić, cystersi mieli bowiem problemy z zarządem sołeckim nad Włókami już wcześniej. Jak ustalił R. Kozłowski, już w 1345 r. opat byszewski (koronowski) Piotr I odebrał mieszczanom chełmińskim włóckie sołectwo, ponieważ ich zaniedbania doprowadziły do upadku gospodarczego

⁵ AP w Bydgoszczy, Koronowo Kl. 6–437 (dawniej Koronowo Kl. A.). O klasztorze cystersów założonym pierwotnie w Byszewie, a przeniesionym następnie do wsi Smeysche, na której miejscu zostało lokowane miasto Koronowo zob. R. Kozłowski, *Mikołaj – fundator klasztoru cysterskiego w Byszewie*, „Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego” 1970, t. VII, s. 4152; *idem*, *Rozwój uposażenia klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie) do końca XIV w.*, Warszawa–Poznań 1972; F. Sikora, *Upadek fundacji cysterskiej w Szpetalu i początki odnowionego klasztoru byszewskiego*, ZH 1975, t. LX, z. 2, s. 7–25; B. Śliwiński, *Pogranicze kujawsko-pomorskie w XII–XIII wieku. Z dziejów Bydgoskiego i Wyszogrodzkiego w latach 1113–1296*, Warszawa–Poznań 1989, s. 27–31, 74–83; E. Okoń, P. Oliński, *Byszewo-Koronowo [w:] Monasticon Cisterciense Poloniae*, red. A.M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, t. 2, Poznań 1999, s. 42–43 oraz artykuły stanowiące pokłosie konferencji naukowej, która odbyła się w Koronowie w 2000 r. z okazji 750-lecia fundacji opactwa, zob. *Opactwo w Byszewie-Koronowie na tle działalności kulturowej cystersów na Kujawach i Pomorzu Wschodnim*, „Nasza Przeszłość” 2001, t. XCVI, s. 11–193.

⁶ Zob. dokument 1.

⁷ *Series abbatum coenobii Byszoviensis seu Coronoviensis*, wyd. W. Kętrzyński [w:] MPH, t. V, Lwów 1887, s. 5.

⁸ R. Kozłowski, *Rozwój...*, s. 238.

wsi⁹. Zapewne to właśnie dopiero wówczas cystersi zaczęli porządkować w niej stosunki. Być może po 1345 r. sołectwo otrzymał wtedy od nich Mikołaj, mąż Wojciechy, który zmarł przed 1358 r. Po jego śmierci opat Jan II, mając niewątpliwie w pamięci dawne kłopoty z mieszczanami chełmińskimi, szybko wyznaczył nowego sołtysa i doprowadził do rezygnacji z uprawień do sołectwa przez Wojciechę i jej dzieci, co zostało potwierdzone przez publikowany tu dokument.

Eschatokół dokumentu „kasztelana w Bydgoszczy” Mściwoja z 1359 r. jest, niestety, pozbawiony miejsca wystawienia. Wziąwszy jednak pod uwagę „urzędowe” powiązanie jego wystawcy z Bydgoszczą, można przypuszczać, że interesujące nas źródło zostało przezeń wystawione właśnie w tym ośrodku. W eschatokole nie uwzględniono również testacji.

Wystawcę interesującego nas dokumentu już Janusz Bieniak zidentyfikował z Mściwojem, bratem starosty kujawskiego Przedbora z Koniecpola h. Pobóg¹⁰. Mściwoj od 1349 r. występował jako burgrabia w Bydgoszczy, niewątpliwie z ramienia swego brata zarządzającego podówczas całymi Kujawami znajdującymi się pod bezpośrednią władzą króla Kazimierza Wielkiego. Ten sam Mściwoj w dokumencie królewskim z 19 lutego 1353 r. wystawionym w Inowrocławiu wystąpił w liście świadków jako „castellanus Bidgostiensis”¹¹. Jako „castellanus in Bydgosczia” został również określony we własnym dokumencie, który tu publikujemy. Wspomniany wyżej badacz pierwotnie uznał, że „tytuły kasztelana i burgrabiego czasem mylono, jest więc dość wątpliwe, czy Mściwój, przeszedł z administracji starościńskiej do hierarchii ziemskiej”. Dodatkowo zaś stwierdził, że treść wystawionego w 1358 r. dokumentu „wskazuje na pełnienie przezeń [tj. Mściwoja przyp. S.Sz.] nadal funkcji burgrabiego”¹². Ostatnio jednak pogład J. Bieniaka dotyczący kwalifikacji urzędu sprawowanego przez Mściwoja na północnych Kujawach w latach 1353–1358 uległ zmianie, ponieważ bez bliższego uzasadnienia uznał go za kasztelana bydgoskiego, czyli urzędnika ziemskiego¹³.

⁹ PrUB, Bd. III, nr 714a; R. Kozłowski, *Rozwój...*, s. 238; ostateczne zrzeczenie się praw do sołectwa przez spadkobierców pierwotnych sołtysów wywodzących się z Chełmna nastąpiło dopiero w 1368 r., zob. *ibidem*.

¹⁰ J. Bieniak, *Przedbor z Koniecpola* [w:] PSB, t. XXVIII, Wrocław 1985, s. 700.

¹¹ KDP, t. II/2, nr 505.

¹² J. Bieniak, *Przedbor z Koniecpola...*, s. 700.

¹³ *Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XII–XV wieku. Spisy* [dalej: Urz. kuj.-dobrz.], oprac. J. Bieniak, S. Szybkowski, Kórnik 2014, s. 76, 174.

Z poglądem tym nie można się jednak zgodzić. Przeciwno uznaniu Mściwoja za urzędnika ziemskiego przemawia bowiem bardzo ważna przesłanka. Oto bowiem jako przedstawiciel rodu Pobogów nie spełniał on wymogu kujawskiej osiadłości¹⁴, niezbędnej do otrzymania od króla nominacji na urząd ziemski w którejkolwiek z tamtejszych hierarchii ziemskiej. Wszyscy czternastowieczni kasztelanowie bydgoscy poza nim, zestawieni w spisach urzędniczych, byli bowiem z całą pewnością kujawskimi terrigenami¹⁵. Przeciwno uznaniu Mściwoja za urzędnika ziemskiego przemawia dodatkowo, podnoszony wprawdzie przez J. Bieniaka, lecz później przezeń zapomniany, fakt bardzo częstego zamiennego stosowania w polskich czternastowiecznych źródłach terminu „castellanus” w charakterze określenia burgrabiów jako urzędników administracji starościńskiej, co znakomicie uzasadnił Antoni Gąsiorowski¹⁶. Nie inaczej było także w nieco późniejszym okresie na Kujawach, gdy we własnym dokumencie z 1374 r. burgrabia ówczesnego starosty inowrocławsko-gniewkowskiego Sędziwoja z Szubina, stolnik poznański Gerward ze Słomowa, przedstawiał się jako: „burgravius seu castellanus Gnevcoviensis et Juvenis Vladislaviensis”¹⁷. Dokument burgrabiego Gerwarda ze względu na jego rangę (potwierdzenie darowizny mieszczanina inowrocławskiego dla tamtejszego klasztoru franciszkanów) również zdaje się potwierdzać, że czternastowieczni burgrabiowie kujawscy mogli

¹⁴ Posiadłości przedstawicieli rodu Pobogów na terenie Kujaw nie notują współczesne badania dotyczące własności rycerskiej na średniowiecznych Kujawach oraz stosunków majątkowych najbliższego kręgu rodzinnego Mściwoja i jego brata Przedbora z Koniecpola, zob. B. Śliwiński, *Pogranicze kujawsko-pomorskie...*, s. 9–69; *idem*, *Problem granicznego charakteru Wisły w dziejach Kujaw i Mazowsza do końca XII w. na tle stosunków własnościowo-osadniczych* [w:] *Osadnictwo nad Dolną Wisłą w średniowieczu*, red. S. Gierszewski, Warszawa 1989, s. 37–49; *idem*, *Rozwój własności rycerskiej w południowej części Kujaw Inowrocławskich w XII–XIII wieku*, „Ziemia Kujawska” 1993, t. IX, s. 45–75; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku: „Magnifici et generosi”*, Łódź 1998, s. 29–62; *eadem*, „*Nobiles Siradiensis*”. *Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Warszawa 2011, s. 433–477. O wymogu osiadłości jako kwalifikacji koniecznej do uzyskania nominacji na urzędnika ziemskiego w konkretnej hierarchii zob. A. Gąsiorowski, *Urzednicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce*, Poznań 1970, s. 97; A. Szymczakowa, *Urzednicy łączący i sieradzcy do połowy XV wieku*, Łódź 1984, s. 55–57; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370–1501)*, Gdańsk 2006, s. 125.

¹⁵ Urz. kuj.-dobrz., s. 75–77.

¹⁶ A. Gąsiorowski, „*Castellanus*”. *Przyczynek semazjologiczny*, „*Slavia Antiqua*” 1971, t. XVIII, s. 212–215.

¹⁷ D. Karczewski, *Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu. Powstanie – rozwój – organizacja wewnętrzna*, Kraków 2013, s. 165, przyp. 68.

wystawiać dokumenty dotyczące mniej ważnych spraw związanych z zarządem starościńskim. Podobną wagę ma dokument Mściwoja, co stanowi dodatkową przesłankę za uznaniem go za urzędnika administracji starościńskiej, a nie urzędnika ziemskiego¹⁸.

Natomiast za słuszne należy uznać przypuszczenie A. Szymczakowej, która zidentyfikowała burgrabiego bydgoskiego z lat 1349–1358 Mściwoja z Mściwojem ze Strońska¹⁹, sprawującym w latach 1360–1377 urząd kasztelana rudzkiego²⁰. Nominacja na urząd kasztelana rudzkiego stanowiła zapewne dla Mściwoja rekompensatę za to, że musiał opuścić burgrabstwo bydgoskie (jego poprzednik na kasztelanii rudzkiej po raz ostatni z odnośną tytułaturą pojawił się 14 lutego 1359 r.). Było to związane z nadaniem przez Kazimierza Wielkiego w 1359 r. w lenno ziemi inowrocławskiej księciu gniewkowskiemu Władysławowi Białemu. Doprowadziło to do tego, że ziemia bydgoska utraciła łączność terytorialną z Kujawami Brzeskimi nadal zarządzanymi przez Mściwojowego brata Przedbora z Koniecpola. Skutkiem tej królewskiej decyzji było powołanie osobnego starostwa bydgoskiego, w którym jego zarządca powołał swój własny aparat starościński, pozbywając się nominatów poprzednika²¹. Najwyraźniej wówczas dziedzic Strońska powrócił do rodzinnej ziemi, kontentując się sprawowaniem urzędu kasztelana rudzkiego. Zgodnie z ustaleniami A. Szymczakowej Mściwoj był protoplastą sieradzkiej rodziny szlacheckiej Zapolskich h. Pobóg, dziedziczących także w Strońsku, Barczewie i Chojnem²².

¹⁸ Tak zresztą wcześniej uważał J. Bieniak, zob. *idem*, *Przedbór z Koniecpola...*, s. 700.

¹⁹ *Urzędnicy łączycy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy* [dalej: *Urz. łącz.-sier.*], oprac. J. Bieniak, A. Szymczakowa, Wrocław 1985, s. 148–149, 186; *Urz. kuj.-dobrz.*, s. 76, 174; A. Szymczakowa, „*Nobiles Siradienses*”..., s. 457.

²⁰ *Urz. łącz.-sier.*, s. 148–149. Jako terrigena sieradzki spełniał przy tym wymóg osiadłości, ponieważ w składającym się z dwóch ziem, sieradzkiej i wieluńskiej, późnośredniowiecznym województwie sieradzkim obowiązywał najwyraźniej „ogólnosieradzki” wymóg osiadłości, którego spełnienie pozwalało pełnić również urzędy w ziemskiej hierarchii wieluńskiej – większość kasztelanów rudzkich (wieluńskich) w XIV–XV w. było ziemianami sieradzkimi, zob. *ibidem*, s. 149–150. Podobnie było na Kujawach (podzielonych wszak na dwa województwa: brzeskie i inowrocławskie), gdzie wystarczyła „ogólnokujawska” osiadłość, aby uzyskać nominacje w dowolnej hierarchii ziemskiej tej dzielnicy, zob. S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza...*, s. 125.

²¹ *Urz. kuj.-dobrz.*, s. 133, 137; J. Bieniak, *Przedbór z Koniecpola...*, s. 699.

²² Nieznana z imienia wdowa po nim, kasztelanowa rudzka, żyła jeszcze w 1392 r. Dziećmi Mściwoja byli zaś: Stanisław i Mikołaj oraz nieznana z imienia żona kasztelanica łączycyckiego Tomasza z Nowogrodu h. Doliwa, zob. A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka...*, s. 457–458, 463–464.

Do jego curriculum vitae należy jeszcze dodać fakt dzierżenia w 1361 r. zarządu nad zamkiem arcybiskupim w Łowiczu („Mscuyus de Saronko, qui tunc castrum Lovicense regebat et tenebat”), a zapewne także nad tamtejszym kluczem dóbr arcybiskupstwa. Wyznaczenie mu tej funkcji przez ówczesnego arcybiskupa Jarosława Bogorię ze Skotnik przekonuje, że Mściwoj posiadał spore doświadczenie administracyjne. Uważamy to za kolejny argument przemawiający za tym, że w latach 1349–1358 był burgrabią bydgoskim z ramienia swojego brata – starosty kujawskiego, a nie urzędnikiem ziemskim – kasztelanem bydgoskim²³.

Drugim publikowanym tu źródłem jest wystawiony 8 lutego 1368 r. w Bydgoszczy dokument podkomorzego krakowskiego i starosty bydgoskiego Mściwoja z Kwiliny h. Lis²⁴. Wystawca poświadczył, że na polecenie króla Kazimierza Wielkiego dokonał rozgraniczenia pomiędzy wsią Knieja, stanowiącą własność opata byszewskiego (koronowskiego) Jana III (sprawował urząd w latach 1365–1390²⁵), a Żołędowem, należącym do braci Jana, Wojciecha, Jarosława i Przedpełka ze Służewa. Obie spośród wymienionych tu wsi były położone w północnej części ówczesnego powiatu bydgoskiego, w pobliżu Koronowa stanowiącego siedzibę i ośrodek klucza dóbr należących do klasztoru byszewskiego (koronowskiego). O ile jednak Żołędowo istnieje do dzisiaj, to Knieja (będąca faktycznie przysiółkiem cysterskiego Tryszczyna) nie przetrwała do chwili obecnej²⁶. Partnerami opata Jana III w przeprowadzeniu operacji rozgraniczenia byli przedstawiciele znaczącej linii rodu Pomianów, wywodzącej się ze Służewa w ziemi gniewkowskiej. Ich ojcem według ustaleń Joanny Karczewskiej był podczaszy brzeski w 1349 r. Przedpełk ze Służewa²⁷. Prawie wszyscy występujący w publikowanym tu dokumencie synowie podczaszego również sprawowali urzędy ziemskie: Jan (Jasiek) Bogatka był najpierw podkonim brzeskim (1362), następnie zaś podkomorzym gniewkowskim (inowrocławskim)

²³ *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, cz. III: *Dokumenty z lat 1356–1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000, nr 56; *Urz. łącz.-sier.*, s. 186; Ł. Włodarski, *Dwór i najbliższe otoczenie arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii ze Skotnik*, „*Studia z Dziejów Średniowiecza*” 2015, t. 19, s. 243, 255.

²⁴ Zob. dokument 2.

²⁵ *Series abbatum...*, s. 5.

²⁶ R. Kozłowski, *Rozwój...*, s. 207–208, 231–232.

²⁷ *Urz. kuj.-dobrz.*, s. 55, 174; J. Karczewska, *Ród Pomianów na Kujawach w średniowieczu*, Poznań–Wrocław 2003, s. 25–27.

(1368)²⁸, Wojciech podczaszym brzeskim (1368–1377)²⁹, Jarosław zaś chorążym inowrocławskim (gniewkowskim) 1384–1404³⁰. Jedyne żyjący do 1404 r. Przedpełk Przedpełkowicz ze Służewa nigdy nie uzyskał promocji na urząd ziemski³¹.

Wystawca dokumentu, Mściwoj z Kwiliny h. Lis, to osoba, której curriculum vitae jest bardzo dobrze znane współczesnej polskiej historiografii. Wywodził się on z wybitnej małopolskiej rodziny możnowładczej mającej także związki majątkowe z Górnym Śląskiem. Z rąk Kazimierza Wielkiego, którego był bliskim współpracownikiem, najpierw otrzymał urząd łowczego krakowskiego 1347–1363, a następnie tamtejszego podkomorzego (1363–1382). Był również pierwszym ze znanych starostów bydgoskich (1362–1368)³². Mściwoj mógł otrzymać na ten urząd nominację już około 1359/1360 r., kiedy, jak sugerowaliśmy wyżej, burgrabiostwo bydgoskie utracił Mściwoj ze Strońska sprawujący je z ramienia Przedbora z Koniecpola, który wówczas przestał zarządzać ziemią bydgoską. Dokument z 8 lutego 1368 r. jest ostatnim źródłem poświadczającym Mściwoja z Kwiliny na urzędzie starosty bydgoskiego. Nie można jednak wykluczyć, że zarząd nad starostwem bydgoskim sprawował nadal, aż do chwili śmierci króla Kazimierza Wielkiego w 1370 r. i przejścia ziemi bydgoskiej w charakterze lenna Królestwa w posiadanie wnuka wspomnianego władcy, księcia Kazimierza Bogusławica (Kaźka). Pozytywne zweryfikowanie tego przypuszczenia nie jest jednak możliwe, ponieważ Mściwoj po 1368 r. jest znany wyłącznie ze źródeł małopolskich, w których także i wcześniej nie stosowano w stosunku do niego tytułatury starosty bydgoskiego³³.

²⁸ Urz. kuj.-dobrz., s. 59, 83, 173; J. Karczevska, *Ród Pomianów...*, s. 26–28; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza...*, s. 552–553.

²⁹ Urz. kuj.-dobrz., s. 174; J. Karczevska, *Ród Pomianów...*, s. 27–29; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza...*, s. 711–712.

³⁰ Urz. kuj.-dobrz., s. 45–46, 93, 171 (tu nietrafnie jego urząd, rzekome chorąstwo brzeskie, przypisane późniejszemu sędziemu inowrocławskiemu Jarosławowi z Sadlna, a jednolita kadencja chorążego inowrocławskiego [gniewkowskiego] podzielona na dwie odrębne kadencje: gniewkowską 1399 r. i inowrocławską 1402–1404); J. Karczevska, *Ród Pomianów...*, s. 29–30; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza...*, s. 464–465, 583–585 (tu uzasadnienie jednolitej kadencji Jarosława jako chorążego inowrocławskiego [gniewkowskiego] w latach 1384–1404).

³¹ J. Karczevska, *Ród Pomianów...*, s. 26–27, 29, 76–77, 79, 86–87.

³² Urz. mp., s. 76, 91, 331; Urz. kuj.-dobrz., s. 137, 165; B. Wyrozumska, *Mściwoj z Kwiliny [w:]* PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 233–234; B. Śliwiński, *Lisowie Krzelowscy w XIV–XV w. i ich antenaci. Studium genealogiczne*, Gdańsk 1993, s. 31–37.

³³ Urz. kuj.-dobrz., s. 137.

W przeciwieństwie do pierwszego z publikowanych tu źródeł dokument Mściwoja z Kwiliny zawiera listę świadków. Na pierwszym miejscu wśród nich znalazł się przyrodni brat wystawcy, niepełniący urzędów, Mikołaj z Krzelowa, notowany w źródłach w latach 1359–1381³⁴. Kolejni świadkowie to już mieszkańcy ziemi bydgoskiej – a nawet bliscy sąsiedzi zarówno cystersów byszewskich (koronowskich), jak i dziedziców z Żołędowa – Budek z Wierzchucinka, Marcin z Nekli i Jarosław z Jastrzębi. Można nawet przypuszczać, wzięwszy pod uwagę ich osiadłość, że brali udział w rozgraniczeniu Kniei i Żołędowa, w przeciwieństwie bowiem do wywodzącego się z Małopolski starosty dysponowali szczegółową wiedzą dotyczącą granic wspomnianych wsi.

Spośród świadków Marcin i Jarosław, to *homines unius facti*³⁵. Jedynie w przypadku Jarosława można ostrożnie przypuszczać, że łączyły go jakieś związki rodzinne (agnatyczne lub kognatyczne) z właścicielami Żołędowa³⁶. Za tym przypuszczeniem zdaje się bowiem przemawiać jego imię (agnatyczne w rodzie Pomianów) oraz bezpośrednie sąsiedowanie Jastrzębi z Żołędowem, co sprawia wrażenie, że obie wsie stanowiły pierwotnie część jednego kompleksu majątkowego, później podzielonego. Więcej wiemy na temat kolejnego świadka: Budka z Wierzchucinka. Był związany ze starostą Mściwojem, z jego ramienia bowiem w 1364 r. pełnił urząd burgrabiego bydgoskiego, najwyraźniej jednak także później pozostawał w jego otoczeniu. Po odejściu dziedzica Kwiliny z urzędu starościńskiego oraz śmierci króla Kazimierza Wielkiego Budek związał się z władającym ziemią bydgoską księciem Kazimierzem Bogusławicem (Kaźkiem), co źródła odnotowywały w latach 1374–1375³⁷.

Ostatnią osobą odnotowaną w eschatokole dokumentu starosty Mściwoja z Kwiliny jest jego pisarz, ksiądz Leonard, ujęty w formule *per manus*.

³⁴ B. Śliwiński, *Lisowie Krzelowscy...*, s. 39–41.

³⁵ J. Karczewska, *Własność szlachecka na pograniczu wielkopolsko-kujawskim w pierwszej połowie XV wieku*, Kraków 2010, s. 300.

³⁶ Kolejny właściciel Jastrzębi, Mikołaj, znany jest dopiero ze źródła z 1409 r., do wystawionego wówczas dokumentu przywiesił pieczęć z herbem Rola, zob. *ibidem*. Nie wiemy jednak, czy był spokrewniony (i w jakim stopniu) z Jarosławem, mógł być zarówno jego agnatem, jak i kognatem, a nawet osobą niespokrewnioną, która nabyła posiadłość w Jastrzębi od spadkobierców Jarosława w wyniku kupna lub zamiany.

³⁷ S. Szybkowski, *Rządy Kazimierza (Kaźka) Bogusławica w ziemi bydgoskiej. Jeszcze o otoczeniu księcia słupsko-bydgosko-dobrzyńskiego*, „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” 1999, t. VI, s. 253; J. Karczewska, *Własność szlachecka...*, s. 299.

Dokument 1

[b.m., Bydgoszcz?], 25 XI 1358

Burgrabia bydgoski Mściwoj [ze Strońska] poświadcza, że opat klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie) Jan [III] i sołtys wsi klasztornej Włóki Stefan zawarli ugodę w sprawie sporu o sołectwo we Włókach z Wojciechą, wdową po zmarłym sołtysie wspomnianej wsi Mikołaju, oraz jej dziećmi Janem i Anną. Za siedem grzywien Wojciecha i jej dzieci zrezygnowali z wszelkich roszczeń do sołectwa.

Oryg.: AP w Bydgoszczy, Koronowo Kl. 6–437–88 (dawniej Koronowo Kl. A. 88), perg. 215 × 115 + 32, pod dokumentem przywieszona słabo zachowana pieczęć wystawcy, zob. M. Hlebionek, *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Warszawa 2012, nr 295.

Uwaga: Tekst źródła wydany według zasad zawartych w A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, SŻ, t. I, 1957.

Nos Mysciwus castellanus in Bydgoszczia¹ universis et singulis Christifidelibus serie presencium declaramus | in verbo veritatis publice protestantes, quod vir religiosus dominus Johannes abbas de Bysovia | Ordinis Cystersiensis [s]² et Stephanus scultetus de hereditate dicti domini abbatis et sui monasterii Vloky³ vulgariter nuncupata cum Woyczecha, relicta quidam Nycolai sculteti *ibidem*⁴, suisque legitimis heredibus, videlicet Johanne et Anna⁵, pro impetitione prefate scultecie amicabilem facientes compositionem, ipsi dederunt VII marcas denariorum et ad eandem compositionem ratihabendam eadem Woyczecha ac dicti sui filii [s] omnisque eorum amici sponte omnino abrenunciaverunt impetitioni omnique juri, que eis in predicta scultecia competere videbatur. In cuius rei evidenciam sigillum nostrum in testimonium perpetue ordinacionis presentibus est appensum. Datum anno Domini millesimo CCCLVIII in die beate Katherine gloriosissime Virginis et Martiris.

¹ *Mściwoj ze Strońska h. Pobóg, brat starosty kujawskiego Przedbora z Koniecpola, burgrabia bydgoski z jego ramienia 1349–1358, kasztelan rudzki 1360–1377* (Urz. łącz.-sier., s. 148, 149, 186).

² *Opat byszewski (koronowski) Jan II 1352–1364 (Series abbatum..., s. 5).*

³ *Soltys we Włókach Stefan, niezidentyfikowany.*

⁴ *Wojciecha i jej zmarły mąż Mikołaj, niezidentyfikowani.*

⁵ *Jan i Anna, dzieci Mikołaja i Wojciechy, niezidentyfikowani.*

Dokument 2

Bydgoszcz, 8 II 1368

Podkomorzy krakowski i starosta bydgoski Mściwoj [z Kwiliny] poświadczą, że z upoważnienia króla Kazimierza [Wielkiego] dokonał rozgraniczenia pomiędzy wsią Knieja, należącą do opata klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie) Jana [III] i jego konwentu, a wsią Żołędowo, należącą do braci ze Służewa: podkomorzego gniewkowskiego (inowrocławskiego) Jaśka [Jana], podczaszego brzeskiego Wojciecha, Jarostawa i Przedpełka.

Oryg.: *AP w Bydgoszczy, Koronowo Kl. 6–437–102 (dawniej Koronowo Kl. A. 102), perg. 370x155+40, pasek pergaminowy po niezachowanej pieczęci wystawcy.*

Uwaga: *Tekst źródła wydany według zasad zawartych w A. Wolff, Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku, SŻ, t. I, 1957.*

¶Universis Christifidelibus, ad quos presentes pervenerint, ¶Innos Mscziwogius capitaneus Bydgostiensis nec non subcamerarius Cracoviensis¹ presentibus prestamur et hoc illibata permanent ac robur pepetue firmitatis obtineant serie presencium publice manifestamus, quomodo ex commissione incliti serenissimique principis, domini Kazimiri regis Polonie, inter fratrem |Johannem abbatem monasterii Bysoviensis² et conventum *ibidem* et dominos ac nobiles viros heredes de Sluzewo³ et de Solandowo⁴, videlicet Jesconem subcamerarium |Gnewcoviensem⁵, Albertum subpincernam Brestensem⁶, Jaroslaum⁷, Psredpolkonem⁸ utraque parte consenciente, talem inter hereditatem Knyeye⁹ cenobii predicti Bysoviensis et Solandowo herediatatem prefatorum heredum dominorumque de Sluzewo, fecimus limitacionem ac unionem perpetuam de voluntate utriusque partis, videlicet absque nullo preiudicio, impedimento seu gravamine antiqui privilegii dicti claustrum super hereditatem Triscznicza¹⁰, Kneya ex antiquo nominatam, que hereditas est sita inter rivulos Kothomirznicza¹¹ et Lochotnicza¹²,

de quo rivulo Lochotnicza ad nostram petitionem et induccionem dominus abbas cessit usque ad quercum ex utraque parte circa via signatum absque preiudicio et impedimento antiqui privilegii, ut promittitur taliter vero, quot limitacio ambarum hereditatum Solandowo et Knyeya ac Thrisnicza incipit a rivulo Kothomirznicza in via, quia transit de Mocre¹³ in Nemcz¹⁴, ubi gades ex utraque vie sunt manifeste distincte, usque ad unum quercum ex utraque parte similiter signatum, deinde directe descendendo per borram, usque ad fluvium Dbra¹⁵ et ad medium fluvii ad tres lapides *ibidem* iacentes, ubi limitacio dictorum hereditatum terminatur. In cuius rei perpetuam firmitatem et evidenciam ampliozem sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum in Bydgosczia sub feria quarta post Circumdederunt me sub anno Domini milesimo [s] CCCLXVIII. Presentibus hiiis testibus: Niczkone herede de Chrzelowo¹⁶, Budkone herede de Wirchoczino¹⁷, Martino herede de Nakla¹⁸, Jaroslao herede de Jastrąbę¹⁹ et aliis plurimis fidedignis. Data vero per manus Laurentii presbiteri et notarii²⁰.

^a *Inicjał wysokości dwóch wersów kolumny tekstu.*

^b *Inicjał wysokości trzech wersów kolumny tekstu.*

¹ *Mściwoj z Kwiliny h. Lis, łowczy krakowski 1347–1363, podkomorzy krakowski 1363–1382, starosta bydgoski 1362–1368 (Urz. mp., s. 76, 91, 331; Urz. kuj.-dobrz., s. 137, 165; B. Wyrozumski, Mściwoj z Kwiliny..., s. 233–234; B. Śliwiński, Lisowie Krzelowscy..., s. 31–37).*

² *Opat byszewski (koronowski) Jan III 1365–1390 (Series abbatum..., s. 5).*

³ *Służewo, dawniej miasto prywatne, obecnie wieś, gmina Aleksandrów Kujawski, powiat aleksandrowski, województwo kujawsko-pomorskie.*

⁴ *Żółędowo, wieś, obecnie gmina Osielsko, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie.*

⁵ *Jan (Jasiek) Bogatka ze Służewa h. Pomian, podkoni brzeski 1362, podkomorzy inowrocławski (gniewkowski) 1368 (Urz. kuj.-dobrz., s. 59, 83, 173; J. Karczevska, Ród Pomianów..., s. 26–28; S. Szybkowski, Kujawska szlachta urzędnicza..., s. 552–553).*

⁶ *Wojciech ze Służewa i Lutoborza h. Pomian, podczaszy brzeski 1368–1377 (Urz. kuj.-dobrz., s. 174; J. Karczevska, Ród Pomianów..., s. 27–29; S. Szybkowski, Kujawska szlachta urzędnicza..., s. 711–712).*

⁷ *Jarostaw z Przybranowa h. Pomian, chorąży inowrocławski (gniewkowski) 1384–1404 (Urz. kuj.-dobrz., s. 93, 171; J. Karczevska, Ród Pomianów, s. 29–30; S. Szybkowski, Kujawska szlachta urzędnicza, s. 464–465, 583–585).*

⁸ *Przedpełk ze Służewa h. Pomian, wyst. 1368–1404 (J. Karczevska, Ród Pomianów..., s. 26, 27, 29, 76–77, 79, 86–87).*

⁹ *Knieja, nieistniejący obecnie przysiółek Trzyczyna (R. Kozłowski, Rozwój..., s. 208).*

¹⁰ *Trzyczyn, wieś, obecnie gmina Koronowo, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie.*

¹¹ *Kotomierzycza (Kotomierzanka), rzeka, lewy dopływ Brdy.*

¹² *Lokietnica, rzeka, dawniej lewy dopływ Brdy, uchodzący do niej poniżej ujścia Kotomierzycy.*

¹³ *Mokre, nieistniejąca obecnie wieś, położona w historycznym powiecie bydgoskim, od 1520 r. własność klasztoru koronowskiego (byszewskiego) (Z. Guldon, Rozmieszczenie własności na Kujawach w II połowie XVI w., Toruń 1964, s. 84; R. Kozłowski, Rozwój, s. 208).*

¹⁴ *Niemcz, wieś, obecnie gmina Osielsko, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie.*

¹⁵ *Brda, rzeka, lewy dopływ Wisły.*

¹⁶ *Mikołaj z Krzelowa h. Lis, brat przyrodni starosty Mściwoja, wyst. 1359–1381 (B. Śliwiński, Lisowie Krzelowscy..., s. 39–41).*

¹⁷ *Budek z Wierzhucinka (wieś położona w historycznym powiecie bydgoskim, obecnie gmina Sicienka, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie), wyst. 1364–1375, burgrabia bydgoski z ramienia starosty Mściwoja z Kwiliny 1364 (S. Szybkowski, Rządy Kazimierza..., s. 253; J. Karczevska, Własność szlachecka..., s. 299).*

¹⁸ *Marcin z Nekli (wieś w historycznym powiecie bydgoskim, położona w pobliżu Żołędowa, obecnie gmina Osielsko, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie), znany tylko z tego wystąpienia (J. Karczevska, Własność..., s. 300).*

¹⁹ *Jarosław z Jastrzębi (wieś w historycznym powiecie bydgoskim, położona w pobliżu Żołędowa, obecnie gmina Osielsko, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie), znany tylko z tego wystąpienia (J. Karczevska, Własność szlachecka..., s. 300).*

²⁰ *Książd Leonard, pisarz starosty Mściwoja z Kwiliny.*

Abstract

Two Unprinted 14th-Century Documents from Byszewo (Koronowo)

The subject of this study are two hitherto unprinted 14th-century documents from the collection of the National Archive in Bydgoszcz, from the original parchment documents of the Cistercian monastery in Byszewo (Koronowo). The first one is the document issued on November 25, 1358, possibly in Bydgoszcz, by the Burgrave of Bydgoszcz, Mściwoj from Strońsko, in which he attested that the abbot of the Cistercian monastery in Byszewo (Koronowo), Jan II, and the *sołtys* of the monastery village Włoki, Stefan, came into an agreement regarding the dispute over the *sołectwo* in Włoki with Wojciecha, widow of the late Mikołaj, *sołtys* of the mentioned village, and her children Jan and Anna, who for 7 *grzywnas* gave up any claims for the *sołectwo*.

The second document was issued in Bydgoszcz on February 8, 1368, by the Chamberlain of Cracow and Starost of Bydgoszcz, Mściwoj from Kwilina, who attested that on behalf of king Casimir the Great he established a boundary line between the village of Knieja, belonging to the abbot of the Cistercian monastery in Byszewo (Koronowo), Jan III, and

his convent, and the village of Żołędowo, belonging to the brothers from Służewo: Jan, Wojciech, Jarosław, and Przedpełk. Both documents have been widely commented upon; it was substantiated, e.g., that the issuer of the first document, Mściwoj from Strońsko, was not holding the office of the castellan of Bydgoszcz (that is, a land office), but was the deputy of the Starost – the Burgrave of Bydgoszcz.